

УДК 327:323.4 (477)

*Літвін Л. А., Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Метою роботи є проаналізувати гендерний паритет як національний інтерес сучасної держави та надати рекомендації щодо реалізації гендерної рівності як національного інтересу.

Зазначено, що гендерна рівність – один із індикаторів демократизації суспільства, рівня його розвиненості. Як наслідок, гендерний паритет виступає одним із національних інтересів суверенної сучасної розвиненої держави. Основними критеріями демократії є, зокрема, політико-правова рівність усіх громадян незалежно від статі, їх соціальна активність, участь у житті держави, в розв'язанні суспільних проблем. Рівний доступ до політичних ресурсів чоловіків і жінок є одним із пріоритетних завдань для країни, що модернізується. Саме на сучасному етапі розвитку української держави, коли йде формування політичної культури та інтенсивний розвиток політичних інститутів, необхідно віднайти механізми забезпечення гендерної рівності як національного інтересу сучасної держави.

Для реалізації гендерного паритету як національного інтересу держави запропонована система практичних рекомендацій щодо механізмів забезпечення гендерної рівності – Програма гендерного інтегрування. Програма складається з інституційної, соціально-економічної, культурно-ментальної складових.

Ключові слова: *гендерний паритет, гендерна рівність, національний інтерес.*

Сучасні політичні процеси диктують нові умови функціонування політичної системи суспільства. Однією з таких вимог є дотримання гендерного балансу в управлінні політичними інститутами. Гендерна рівність – один із індикаторів демократизації суспільства, рівня його розвиненості. Як наслідок, гендерний паритет виступає одним із національних інтересів суверенної сучасної розвиненої держави. Основними критеріями демократії є, зокрема, політико-правова рівність усіх громадян незалежно від статі, їх соціальна активність, участь у житті держави, в розв'язанні суспільних проблем. Політичні й громадянські права та свободи не можуть забезпечуватися в повному обсязі, якщо існує примітивна дискримінація за статевою ознакою. В той же час структура політичних інститутів України, стереотипизація публічної сфери та відсутність рівності в можливостях суспільно-політичної реалізації чоловіків та жінок свідчать про невирішеність гендерної проблеми.

Зв'язок гендерного балансу з побудовою прогресивного суспільства та реалізацією національних інтересів держави доведений практикою політичного розвитку країн сталої демократії. Сучасне демократичне суспільство повинне виробити механізми унеможливлення дискримінаційних моментів у політичній сфері. Тому констатуємо актуальність дослідження гендерного паритету як національного інтересу сучасної держави.

Метою роботи є проаналізувати гендерний паритет як національний інтерес сучасної держави та надати рекомендації щодо реалізації гендерної рівності як національного інтересу.

Протягом останніх років питанням гендерного паритету присвячено чимало статей чи дискусій. Серед українських учених гендерної проблематики в політології так чи інакше торкаються такі дослідники як І. Головашенко, Л. Гонюкова, Н. Грицяк, Г. Дідух, С. Жерьобкін, І. Жерьобкіна, О. Іващенко, О. Катан, І. Лебединська, Т. Мельник, М. Пірен, В. Суковата, Н. Чухим, О. Ярош та інші. Вчені розглядають такі питання як нерівність у соціально-економічній сфері, імідж жінок-політичних лідерів, складові гендерної політики, політико-гендерні стереотипи тощо. При цьому актуальним залишається проблема системної реалізації гендерного паритету як національного інтересу сучасної держави.

Для ефективного управління демократичні політичні інститути мають мобілізувати інтелектуальний потенціал нації, керуючись «якісними», а не статевими ознаками. Рівний доступ до політичних ресурсів чоловіків і жінок є одним із пріоритетних завдань для країни, що модернізується. Саме на сучасному етапі розвитку української держави, коли йде формування

політичної культури та інтенсивний розвиток політичних інститутів, необхідно віднайти механізми забезпечення гендерної рівності як національного інтересу сучасної держави.

Налагодження гендерної ситуації в політичних інститутах у руслі процесів демократизації потребує спільних зусиль як держави, так і громадянського суспільства. Тому складовими ефективною гендерної політики мають бути не тільки інституціональні та соціальні елементи, а й культурно-громадські, тобто реалізація гендерної рівності повинна формуватися з урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Для реалізації гендерного паритету необхідна синергетична система дій. Пропонуємо систему практичних рекомендацій щодо механізмів забезпечення гендерної рівності – Програму гендерного інтегрування. Програма складається з багатьох елементів та є довгостроковою.

Перед розглядом практичних механізмів забезпечення гендерної рівності треба розглянути таке поняття як гендерне інтегрування. Терміном «гендерне інтегрування» називають оцінку впливів на жінок і чоловіків будь-яких запланованих дій, включно із законодавством, політикою чи програмами в усіх сферах на всіх рівнях» [107, с. 3]. Це стратегія, за якої інтереси й досвід і жінок, і чоловіків є інтегральним виміром проектування, впровадження, моніторингу й оцінки політик і програм у всіх політичних, економічних і соціальних сферах так, щоб жінки й чоловіки на рівних користувалися плодами цих політик і програм. Таке визначення запропоноване Економічною й Соціальною Радою (ЕКОСОР) ООН.

Зазвичай виокремлюють шість основних категорій на користь підходу з урахуванням гендерних факторів: справедливість і рівність, довіра і звітність, ефективність і сталий розвиток («макро» виміри), якість життя («мікро» виміри), міжнародні установи, ланцюгова реакція [7, с. 13].

Політико-гендерне інтегрування – складний процес та потребує формування певних чинників. Такі українські дослідниці як Н. Карбовська, Т. Литвинова, Л. Магдюк називають наступні необхідні складові умови гендерно-політичного інтегрування: політична воля; спеціальна політика гендерної рівності; статистика; зрозумілі й доступні знання з гендерних відносин; знання адміністративної системи; необхідні фінансові й людські ресурси; участь жінок у політичному й громадському житті й в процесі прийняття рішень.

Для впровадження практичного механізму забезпечення гендерної рівності спочатку необхідно визначитись із концепцією гендерної політики. Як стверджує українська дослідниця Н. Грицяк, основні напрями гендерної політики стосуються: зосередження уваги на природній ролі, яку відіграють жінки, так само як і чоловіки, в стабільному розвитку та остаточне визнання цього факту; забезпечення умов, за яких до голосу жінки й чоловіка будуть прислухатися рівною мірою як до учасників прийняття рішень на всіх рівнях щодо ключових моментів, які впливають на їхнє життя: формування Уряду, діяльність державних інституцій, органів місцевої влади, добробут родини, окремої особи; забезпечення умов, за яких у всіх сферах суспільного життя політика базуватиметься на даних, деталізованих за статтю, на усвідомленні того, що результати політики істотно впливатимуть на розвиток чоловіка й жінки як особистостей; забезпечення рівного доступу до державної служби, участі в розподілі ресурсів між чоловіками та жінками, а також серед соціальних груп відповідно до віку/раси/етнічної належності та інших відмінностей на основі справедливості; надання жінкам права особисто визначати свої потреби, виражати сподівання, набувати професійних навичок, досвіду, соціальної впевненості нарівні з чоловіками; вживання в офіційних документах держави, політичних заявах мови, яка була б гендерно толерантною та не мала дискримінаційних виразів.

Створення концепції гендерної політики України повинне враховувати дві взаємопов'язані мети:

– державна політика має гарантувати для кожного громадянина забезпечення прав людини. Рівність у правах дорівнює відповідальності й рівності в доступі до ресурсів і можливостей їхнього використання як найвищого рівня добробуту індивіда незалежно від статі;

– державна політика має стимулювати соціально-економічний розвиток нації найбільш ефективним засобом [4, с. 32, 33].

Для ефективного забезпечення гендерної рівності необхідний у першу чергу чітко структурований державний механізм реалізації системної гендерної політики. Аналіз гендерної структури політичних інститутів України показує, що на сьогоднішній день проводиться

неефективна гендерна політика, зусиль існуючих інституціональних елементів влади недостатньо, тому вважаємо, що необхідно створити принципово нові інституціональні елементи управління гендерною ситуацією в країні. Так, на ґрунті іноземного досвіду пропонується створити новий інституціональний елемент виконавчої влади на загальнодержавному рівні – Бюро гендерної рівності. Головною метою функціонування Бюро гендерної рівності є підготовка та прийняття рішень з проблем гендерної рівності на найвищому рівні. До компетенції Бюро гендерної рівності відноситимуться наступні повноваження:

- моніторинг та контроль гендерного балансу в усіх політичних інститутах країни;
- виявлення найбільш проблемних зон гендерного дисбалансу та здійснення цілеспрямованого впливу на них;
- упровадження основних напрямів державної гендерної політики в центральних та місцевих органах виконавчої влади;
- розробка рекомендацій для органів державної влади щодо впровадження гендерних підходів у їхню діяльність;
- визначення низки заходів щодо впровадження ідей гендерної рівності у всі сфери життєдіяльності суспільства, показників ефективності таких заходів, а також термінів їх виконання;
- координація дій органів влади та громадськості;
- співпраця з подібними структурами інших країн;
- перевірка всіх законопроектів, постанов і указів на відповідність забезпеченню гендерної рівності, при необхідності – ініціювання внесення до них відповідних поправок;
- ініціювання необхідних законопроектів та інших нормативно-правових актів (Бюро як елемент виконавчої влади матиме право законодавчої ініціативи);
- створення робочих груп з державних службовців, представників неурядових організацій, науково-дослідних установ та незалежних експертів для розробки державних проектів та програм, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків в Україні або для гендерної експертизи цих програм і проектів, актів чинного законодавства, урядових рішень та рішень органів місцевої влади.

Наступний елемент запропонованого механізму – Незалежна комісія з гендерної рівності.

До її функцій доцільно віднести:

- розробка стратегії державної гендерної політики;
- здійснення моніторингу результатів гендерної політики;
- розробка рекомендацій щодо налагодження ситуації в гендерному полі;
- контроль та оцінювання ефективності програм сприяння гендерній рівності;
- координація залучення фінансових та інших ресурсів на виконання проектів та державних програм сприяння гендерній рівності, контроль за їх витратами;
- здійснення оцінки політичного впливу ідей гендерної рівності;
- підтримка наукових досліджень;
- здійснення координації роботи щодо врахування гендерних факторів у проектах нормативних актів та програм;
- співпраця з широкою громадськістю та міжнародними агенціями в просуванні ідей гендерної рівності;
- агітаційно-просвітницька робота серед населення;
- забезпечення діяльності Бюро гендерної рівності при Кабінеті Міністрів України.

До Незалежної комісії з гендерної рівності повинні ввійти представники всіх парламентських партій та провідних партій від опозиції (по два представники), а також представники найактивніших громадських організацій та експерти з гендерного питання – науковці.

Незалежна комісія з гендерної рівності має бути не постійно діючим органом, а збиратися 4 рази на рік (за необхідності – частіше). Взаємодію між Бюро та Незалежною комісією з гендерної рівності можна порівняти зі взаємодією виконавчої та законодавчої влади відповідно.

Особлива роль у даному механізмі належатиме Уповноваженому з питань гендерної політики, що тісно співпрацює з Уповноваженим з прав людини. 7 червня 2017 року на засіданні Кабінету Міністрів запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань гендерної

політики та затверджено Положення про нього.

Для ефективного функціонування механізму забезпечення гендерної рівності необхідні не тільки центральні інституціональні елементи, а й локальні. Такими місцевими інститутами можуть стати Обласні комісії з гендерної рівності в обласних державних адміністраціях. До компетенції даних комісій належатимуть майже такі функції, що й центральній Незалежній комісії з гендерної рівності, тільки відносно певної області.

Принциповою ланкою державного механізму забезпечення гендерної рівності є створення та ефективне функціонування науково-дослідних центрів з гендерної проблематики на базі вищих навчальних закладів. До сфери діяльності такого науково-дослідного центру доцільно віднести:

- наукове обґрунтування та перманентне експертне оцінювання гендерної ситуації в регіоні;
- збір статистичних даних;
- надання практичних рекомендацій щодо вирішення гендерної проблеми;
- просвітницька робота серед студентів, викладачів та іншого населення; робота із забезпечення гендерної рівності в сфері освіти;
- забезпечення розгляду гендерного питання в гуманітарній науці.

Державні інститути та науково дослідні центри повинні співпрацювати не тільки один з одним, а й з громадянським суспільством та засобами масової інформації. Саме через ЗМІ проходить роз'яснювально-просвітницька робота з населенням, а громадські організації, профкоми повинні бути активними акторами у впровадженні гендерної політики в конкретних випадках. Наступний механізм забезпечення гендерної рівності – це квотний принцип формування владних структур. Як зазначає українська партолог Л. Гонюкова, «гендерні квоти – це політико-правовий спосіб згладжування наслідків гендерної дискримінації в усіх суспільних сферах шляхом надання легітимної політичної трибуни для артикуляції, представництва та реалізації відповідних соціальних інтересів» [2, с. 108]. Визначення необхідності й особливостей гендерного квотування в сучасній Україні є перспективою подальшого дослідження, тому що потребує окремого детального аналізу.

Цікавим аспектом дослідження є вплив типу виборчої системи на ефективність гендерної політики. Науковцями вважається, що саме пропорційна виборча система найбільше забезпечує гендерний паритет у політичних інститутах (у той же час це тісно пов'язано з квотним принципом). Але авторка вважає, що дана теза може бути неоднозначною, тому що, по-перше, при виборі типу виборчої системи треба брати до уваги й інші особливості політичної системи. По-друге, якщо суспільством уже усвідомлена необхідність гендерної рівності, то мажоритарна виборча система може бути ще більш ефективною, ніж пропорційна.

Для більшої ефективності впровадження гендерної політики необхідно прийняти Програму досягнення гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2025 року, за обов'язковим виконанням якої слідкувала б Незалежна комісія з гендерної рівності та Бюро гендерної рівності.

Одним із основних елементів гендерної політики має стати гендерно спрямована соціальна політика. Соціальні зміни гендерного характеру повинні забезпечувати можливість поєднання двох ролей – роль батьків та роль політичного, державного діяча. Доречно наголосити, що такі гарантії повинні стосуватися не тільки жінок, а й чоловіків. По-перше, необхідно законодавчо «вимагати» роботодавців брати на роботу жінок з маленькими дітьми шляхом фінансового заохочення (зниження оподаткування тощо) та жорсткіше контролювати відносини роботодавця та працівників з гендерної точки зору. Ефективний шлях до рівних можливостей жінок і чоловіків на робочому місці – це створення дитячих ясел та садів на базі фірм, компаній-працедавців та політичних інститутів. Ще один необхідний елемент – зрівняння заробітної плати для чоловіків і жінок, адже матеріальна рівність є необхідною складовою паритетних відносин.

Також вважаємо доцільним збільшити адміністративне покарання за прояви гендерної дискримінації.

Найважчий елемент роботи над гендерним балансом – це культурно-ментальні зміни, які є фундаментальними та потребують складної роботи консолідованого суспільства. Більшістю громадян не усвідомлена необхідність гендерних перетворень, більше того, є багато їх противників. Гендерологами підтримувалася ініціатива Міністерства освіти й науки України та

Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ПРООН щодо введення уроків з гендерної рівності в українських школах. Наступні покоління потребують уже іншого гендерно-політичного виховання, але дана ініціатива залишається переважно «на папері» як результат несистемної гендерної політики.

Для підвищення гендерно-політичної культури недостатньо окремих локалізованих проєктів, заходи повинні охоплювати всю країну й бути перманентними. Доцільно запропонувати наступні напрямки заходів, які б могли міститися в Національному гендерному політико-культурному проєкті: вдосконалення інформаційних ресурсів; робота з дітьми та батьками, а також молоддю; робота з освітянами та науковцями; тематичні заходи. Можна розглянути дані напрямки докладніше:

- цикл освітніх репортажів серед основних новин на національному каналі щодо гендерного балансу в інших країнах світу (країнах Скандинавії, Франції, США тощо) та їх зв'язку з політико-економічним розвитком;

- введення уроків з гендерної рівності до шкіл та дисциплін з гендерної рівності до ВУЗів. Наголошуємо на необхідності введення курсу гендерної рівності в політиці для студентів-політологів;

- частіше проведення конкурсів наукових робіт серед студентів та вчених, присвячених гендерній проблематиці, а також тренінгів з відповідного кола питань;

- періодичний показ фільмів, телевізійних програм, спектаклів з відповідної тематики;

- залучення жінок до більш кваліфікованої та громадської роботи (за можливістю);

- контроль над гендерною рівністю в сфері освіти;

- робота з вихователями дитячих садів і вчителями молодших класів щодо подолання гендерностереотипного відношення до дітей;

- створення та розповсюдження посібників, буклетів, брошур, якісних книг та підручників з відповідної теми, робота з інтернет-ресурсом – створення мережі сайтів з якісною інформацією;

- створення та підтримка ресурсних та освітніх гендерних центрів у всіх ВУЗах;

- залучення громадянського суспільства до роботи з гендерним питанням.

Ефективним заходом для розповсюдження ідей гендерної рівності в політиці вважаємо проведення громадських слухань з гендерних проблем не рідше 2-х разів на рік. Громадські слухання – це зібрання громадян, представників громадських організацій, депутатів рад різних рівнів, посадових осіб місцевого самоврядування та органів державної влади з метою обговорення наявних проблем і пропозицій щодо шляхів їх вирішення. Громадські слухання можуть дати позитивний результат тільки при присутності цільової групи (наприклад, представників студентства різної статі), державних структур та представників депутатського корпусу, громадських організацій, ЗМІ. Тема для громадських слухань має бути добре сформульованою, підготовленою для обговорення (наприклад, «Заходи для розповсюдження гендерно-політичної культури серед студентства»). Для ефективної роботи з молоддю доречно використовувати такі заходи як флеш-моби, спортивні змагання за гендерною тематикою; для підвищення гендерно-політичної культури дітей доречним буде проведення тематичних уроків разом із батьками в ігровій та ролевій формі.

Ще однією складовою забезпечення гендерної рівності є формування гендерного бюджету. Як зазначає український дослідник М. Карлін, гендерний бюджет є запровадженням гендерних стратегій у бюджетний процес. Він означає оцінку бюджетів з гендерної точки зору, включення гендерних перспектив на всіх стадіях бюджетного процесу, переструктурування доходів і витрат з метою досягнення гендерної рівності [6].

Позитивний результат може дати створення позапартійної організації жінок-парламентарів (жінок-депутатів місцевих рад), які на вищому державно-громадському рівні контролюватимуть гендерну політику та ілюструватимуть незалежність розвитку паритетної демократії від партійної приналежності.

Ще одним аспектом реалізації гендерного паритету є визначення гендерної концепції розвитку держави: формування фемінної, маскуліної державності, що зумовить адекватність мети й засобів її досягнення. Фемінна характеризується як соціальна, а маскулінна – як правова держава.

Таким чином, констатуємо, що паритет у політичних інститутах не може реалізовуватись

окремо від інших сфер суспільства та невід'ємно пов'язаний з національними інтересами. Для реалізації гендерного балансу необхідний комплексний синергетичний підхід до всіх сфер життя суспільства з урахуванням ментальних особливостей. Основними чинниками ефективності даної програми є консолідована робота владних структур та громадянського суспільства, політична воля правлячої еліти та контреліти, незалежність механізму реалізації гендерної рівності від політичної кон'юнктури, а також реалізація гендерної рівності саме в руслі загальних процесів демократизації. Здійснення Програми гендерного інтегрування забезпечить гармонійний розвиток політичної системи, надасть політичному управлінню нові якісні ознаки поєднання модернізованих фемінних і маскулінних якостей, активізує демократичну трансформацію.

Бібліографічний список:

1. Гендерна політика в Україні: оцінка ЄС [Електронний ресурс] / Мара Марінакі, 5 квітня 2017 р. — Режим доступу : <https://hromadskeradio.org/ru/programs/rankova-hvylya/genderna-polityka-ukrayiny-osinka-yes>
2. Гонюкова Л. Політичні партії як чинник демократизації суспільства / Л. Гонюкова // Актуальні проблеми внутрішньої політики : [збірник наукових праць]. — 2009. — № 4. — С. 103—111.
3. Гонюкова Л. Сучасний механізм упровадження гендерної політики в Україні / Л. Гонюкова, Н. Педченко // Вісник НАДУ при Президентові України. — 2016. — № 2. — 114 — 120.
4. Грицяк Н. В. Формування гендерної політики в Україні : проблеми теорії, методології, практики : [монографія] / Н. В. Грицяк. — К. : Вид. НАДУ, 2004. — 384 с.
5. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 005 р. зі змінами від 30.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
6. Карлін М. І. Фінансова система України [Електронний ресурс] / М. І. Карлін. — Режим доступу до кн. : http://pidruchniki.ws/10561127/finans/neobhidnist_problemi_rozrobki_tendernih_byudzhativ_ukrayini#629
7. Карбовська Н. Інструменти інтегрування концепції соціально-гендерної рівності в роботу органів місцевої влади / Карбовська Н., Литвинова Т., Магдюк Л. — К. : УЖФ, 2010. — 119 с.

Litvin L. A. Gender parity as a national interest of the modern state.

The aim of the work is to analyze gender parity as a national interest of the modern state and to give recommendations on the implementation of gender equality as a national interest.

It is noted that gender equality is one of the indicators of the democratization of society, the level of its development. As a consequence, gender parity is one of the national interests of a sovereign modern state. The main criteria of democracy are, in particular, the political and legal equality of all citizens regardless of gender, their social activity, participation in the life of the state, in solving public problems. Equal access to political resources of men and women is one of the priorities for the modernizing state. It is at the present stage of the development of the Ukrainian state, when the formation of political culture and the intensive development of political institutions are underway, it is necessary to find mechanisms for ensuring gender equality as a national interest of the modern state.

To implement gender parity as a national interest, a system of practical recommendations on mechanisms for ensuring gender equality was proposed – the Gender Integration Program. The program consists of institutional, socio-economic, cultural-mental components.

Key words: *gender parity, gender equality, national interest.*